

ERDIS

We know
bucuresti

Magda Hellinger și Maya Lee
împreună cu David Brewster

NAZISTII ÎMI SPUNEAU PE NUME

Povestea eroică a supraveghetoarei
care a salvat vieți la Auschwitz

Bookzone
BUCUREȘTI, 2022

CUPRINS

INTRODUCERE.....	9
PARTEA ÎNTÂI	
POVESTEA MAGDEI	17
1 ORIGINILE	19
2 DEPORTAREA	37
3 AUSCHWITZ	51
4 BIRKENAU	67
5 BLOCKĂLTESTE	81
6 EXPERIMENTELE DIN BLOCUL 10	99
7 ÎNAPOI LA BIRKENAU	117
8 LAGERĂLTESTE	133
9 LEGĂTURILE CU SS-UL: IRMA GRESE	151
10 LEGĂTURILE CU SS-UL: KRAMER ȘI MENGELE	169
11 POVESTEA LUI BÉLA	185
12 ACȚIUNI DE REZISTENȚĂ	193
13 MARȘUL MORTII	209
14 MALCHOW	219
15 ELIBERAREA	229

PARTEA A DOUA**CONTINUAREA POVEȘTII**

MAMEI MELE	243
16 CUM SĂ-ȚI CLĂDEȘTI O NOUĂ VIAȚĂ	245
17 MOȘTENIREA NUMĂRULUI DE IDENTIFICARE 2318	257
EPILOG	269
Observații privind soarta postbelică a celor mai importante figuri zugrăvite în paginile cărții	275
GLOSAR	279
MULȚUMIRI	283
NOTE BIOGRAFICE.....	285

1

ORIGINILE

Mă aflam într-o limuzină mare, neagră și strălucitoare. Lângă mine stătea *SS-Hauptsturmführer* Josef Kramer, comandantul lagărului nazist de concentrare de la Auschwitz-Birkenau, purtând uniforma impunătoare, de un verde-cenușiu, a SS-ului, asortată cu șapca ce purta însemnele amenințătoare ale diviziei *Totenkopf* (un craniu cu două oase încrucișate).

Era luna mai, 1944.

Kramer venise de curând la Birkenau, dar reputația i-o luase cu mult înainte, fiindcă era unul dintre cei mai renumiți comandanți din SS. Era imens – avea peste 1,80 metri înălțime și niște mâini ca de uriaș. Se spune că omorâse cu propriile mâini mai mulți prizonieri. În următoarele două luni, avea să supravegheze personal sosirea în lagăr a peste 430 000 de evrei unguri, transportați în vagoane arhipline. Avea să dispună, imediat după sosire, gazarea a peste trei sferturi dintre acești oameni în mașinăriile de ucis din lagăr. În această perioadă, populația de la Auschwitz avea să atingă apogeul, ca și amploarea exterminărilor. Din cele aproape un milion de victime care și-au pierdut viața la Auschwitz în cel de-Al Doilea Război Mondial, o jumătate avea să piară în acest scurt răstimp, cât lagărul s-a aflat sub comanda lui Kramer.

Eram prizonieră. Reușisem să supraviețuiesc mai bine de doi ani în lagărele morții de la Auschwitz-Birkenau. Îndurasem boli și foamete, pedepse crude și abuzuri. Scăpasem ca prin urechile acului, de cel puțin trei ori, de camerele de gazare. Pe brațul stâng aveam înfierat numărul 2318 – *dreiundzwanzig achtzehn*, în germană – și așa eram cunoscută de majoritatea gardienilor SS. Cu toate acestea, Kramer și alți ofițeri SS îmi cunoșteau numele.

Mașina lui Kramer a parcurs distanța scurtă spre *C Lager* – Lagărul C din sectorul B-IIc –, un centru nou construit în complexul de la Birkenau. Mașina s-a oprit în fața porților lagărului și am coborât. În fața mea, străjuite de garduri înalte și electrificate, se înălțau două rânduri paralele de clădiri construite identic sub forma unor barăci din lemn, de-o parte și de alta a celor vechi. Era un tablou sinistru, ce se pierdea în zare.

„Aici vei lucra ca *Lagerälteste*”, mi-a spus Kramer, scrutându-mă din cap până în picioare.

Lagerälteste – supraveghetor de lagăr. Vârful ierarhiei bizare a așa-numiților „administratori de lagăr”. Fără să am vreun cuvânt de spus, mi s-a încredințat sarcina de a mă ocupa de cele 30 000 de deținute nou-sosite. Îmi revenea misiunea de a coordona distribuția mâncării și de a institui igiena în complexul alcătuit din treizeci de barăci. Fiecare baracă ar fi putut găzdui lejer în jur de patruzeci de cai, dar o mie de femei aveau să stea înghesuite ca sardelele. Aveam obligația de a mă asigura că toate deținutele vor ieși la apel (*Zählappell*), în zorii zilei și la prânz, stând în rânduri de câte cinci, chiar și ore întregi. Orice incident, abatere disciplinară sau absența unei prizoniere de la apel aveau să-mi fie puse în cârcă, iar Irma Grese (*Lagerführerin* – supraveghetoarea lagărului) sau vreunul dintre gardienii ei m-ar fi pedepsit pe loc. Aș fi putut sfârși în camerele de gazare

fără vreun motiv anume, doar din toanele unui ofițer SS beat sau nemulțumit. Orice încălcare a igienei sau orice focar de boală declanșat în sectorul meu m-ar fi putut arunca, împreună cu toate cele 30 000 de deținute din Lagărul C, direct „pe coșurile de fum”.

Priveam tabloul, mijind, imperturbabilă, ochii prin negura stăruitoare de fum ce se ridica din coșurile înalte de cărămidă, abia vizibile în zare. Imperturbabilă? Așa am încercat să par în fața lui Kramer. Dar, în adâncul sufletului, mă simțeam mistuită de o vârtoare de sentimente, o vârtoare în care înotam de doi ani. Eram bântuită de o teamă nimicitoare, o teamă cu care trăiau toți prizonierii, zi de zi. De spaima că își puteau pierde viața, indiferent ce-aș fi făcut. Dar eram animată și de hotărârea de a-mi continua misiunea pe care zeii mi-o încredințaseră fără doar și poate – aceea de a salva, cu orice preț, cât mai multe vieți cu putință.

Una dintre primele mele amintiri e legată de un bărbat în uniformă. Nici nu sunt sigură că e amintirea mea, căci aveam doar trei ani. Poate îmi amintesc doar povestea. Îmi amintesc însă rochia de un roșu aprins, de care, în încăpățânarea mea de copil, refuzam să mă despart în favoarea altor haine, ignorând agitația de vizavi. N-ar fi fost nicio problemă dacă, la vremea aceea, rădăcinile iudaice, împletite cu acea culoare roșie, n-ar fi fost o combinație periculoasă.

Povestea se întâmpla în 1919, la doi ani după ce comuniștii bolșevici din Rusia se ridicaseră la putere sub steagul roșu. Cehoslovacia, cu noua ei democrație, renăscută din cenușa postbelică a Imperiului Austro-Ungar, era una dintre țările aliate, hotărâte să-i alunge pe bolșevici. Sentimentele anticomuniste deveneau

LIBRIS | We know books

din ce în ce mai răsunătoare, iar vânătoria celor considerați a fi simpatizanți comuniști de pe tot cuprinsul Europei căpăta tot mai multă amploare. Adepții unei teorii conspirative, conform căreia evreii erau vinovați pentru declanșarea revoluției rusești, găsiseră acum un țap ispășitor.

În orașul nostru natal, Michalovce, din estul Cehoslovaciei, se zvonea că evreii aveau să fie executați pentru viziunile lor comuniste. O delegație de evrei din Michalovce l-a abordat pe vecinul nostru, domnul Elefant, un cetățean de vază al orașului, rugându-l să-i ajute. El le-a oferit adăpost sub acoperișul său, dar când vestea a ajuns la urechile reprezentanților autorităților din Cehoslovacia, domnul Elefant a primit ordin să-i predea pe evreii adăpostiți. Când acesta a refuzat să se supună, autoritățile au dat buzna peste el în casă, arestându-i pe refugiați și obligându-i să se alinieze în fața unui perete pentru a fi executați.

Acasă la noi, mi-am continuat răzvrătirea, iar mama, distrasă, probabil, de agitația de vizavi, m-a lăsat să port rochia preferată. Câteva clipe mai târziu, autoritățile au dat năvală și peste noi, căutând alți evrei comuniști, și primul lucru pe care le-au căzut ochii a fost rochia mea roșie. Ofițerul era însoțit de domnul Elefant, care îl ruga să le cruțe viața evreilor.

Privirea mi-a fost atrasă de nasturii strălucitori și de accesoriile uniformei militare. Cum nu simțeam nimic din teama ce plutea în aer, am întins mâinile spre el, iar ofițerul m-a luat în brațe. Cirișeam fără încetare, în timp ce mă jucam cu nasturii uniformei sale și îi mângâiam chipul grav.

Mama și domnul Elefant priveau scena cu stupoare. După câteva clipe, ofițerul m-a lăsat jos și, luându-și la revedere de la domnul Elefant, le-a ordonat colegilor să-l urmeze și au plecat cu toții.

— Îmi pare nespus de rău, domnule Elefant, a spus mama plângând. Am încercat s-o conving să nu poarte rochia roșie, dar n-am reușit.

— Nu-i nimic, a răspuns el. Copila i-a distras atenția și le-a salvat viața acestor nefericiți.

Venisem pe lume cu trei ani în urmă, pe 19 august 1916, fiind al doilea copil și singura fiică a lui Ignac și a Bertei Hellinger.

Primele amintiri legate de mama îmi schițează portretul unei femei tinere și fericite, care cânta arii din operele pe care le văzuse pe când era copil la Budapesta. Aveam o grădină mare, plină cu fructe și legume, iar vara îmi amintesc că se trezea dis-de-dimineată ca să culeagă cartofi, porumb, roșii și alte legume pârguite. Mă cățăram în pomi după cele mai frumoase fructe, luând uneori micul-dejun, prânzul și cina pe diverse crengi. Mama făcea *challah*, o pâine împletită, destinată mesei de Sabat. Datorită grădinii noastre, aveam mereu mâncare din belșug, iar mama le dăruia și vecinilor. Dacă cineva era la ananghie, îi sărea imediat în ajutor.

Într-o zi, pe când eram încă foarte mică, m-am dus în vizită la o prietenă și am observat că soba din bucătărie era rece și nimeni nu gătea nimic. I-am povestit asta mamei când m-am întors acasă și s-a oprit din pregătirile pentru Sabat.

„Mâine e sărbătoare și ei n-au ce să pună pe masă”, a spus ea. „Hai să le ducem ceva de mâncare! Doamna Finfitter e o femeie cumsecade, dar e prea mândră ca să accepte mâncarea”, mi-a explicat pe drum. „Cât timp o țin eu de vorbă, tu te strecorei în bucătărie și le lași mâncarea acolo.”

M-am simțit extrem de mândră când am lăsat pe bancheta din bucătărie o pungă cu niște carne și grăsime de pui și puțin zahăr.

Altă dată, o prietenă mi-a spus că mâncau numai pâine, fără pic de unt și lapte. Tatăl ei suferea de tuberculoză și numai una dintre surorile ei mai mari lucra. M-am dus într-un suflet la mama și i-am spus povestea, iar ea m-a trimis înapoi, „înarmată” cu zahăr, unt, lapte și carne de găscă pentru o ciorbă delicioasă.

Pe când avea 20 și ceva de ani, tata, unul dintre cei zece copii ai familiei sale, și-a schimbat profesia din cea de contabil în cea de profesor. S-a înscris și a obținut postul de profesor de istorie iudaică la școala din oraș după decesul fostului profesor. A vizitat apoi diverse situri sacre și a studiat istoria iudaică înainte de a prelua postul de dascăl la școala din Michalovce. La scurt timp, a cerut-o de soție pe Berta Burger, pe atunci în vârstă de 17 ani. Inițial, a profesat doar la singura școală evreiască din oraș, dar, cum de-a lungul timpului au apărut noi școli destinate minorităților, a predat la mai multe catedre. A început să predea și germana, pentru că o cunoștea foarte bine și devenise o limbă „la modă”. (M-a învățat și pe mine, deși niciunul dintre noi nu și-ar fi imaginat cât de utilă avea să-mi fie mai târziu.) A început apoi să-i învețe să scrie și să citească pe adulții care nu știau carte, ajutându-i, prin generozitatea și bunătatea lui, să-și învingă handicapul analfabetismului. Toate acestea cereau foarte mult timp, astfel că se întorcea deseori acasă doar ca să mănânce seara și apoi se ducea din nou la muncă.

Ignac era respectat și bine conectat în Michalovce. Îl cunoștea personal pe primarul orașului, domnul Alexa, și, deși era evreu practicant, avea legături cu liderii bisericilor ortodoxe grecești și catolice din localitate. Toți cetățenii de vază din oraș împărtășeau principiul libertății religioase și considerau că evreii și creștinii ar trebui să conviețuiască în pace.

Aveam patru frați: Max (cel mai mare dintre noi), Ernest, Eugene și Arthur (mezinul familiei). Cu excepția lui Arthur, nu prea aveam de-a face cu ceilalți, deoarece plecau de acasă dis-de-dimineată ca să învețe istorie și religie iudaică la *cheider* (școală tradițională evreiască), apoi urmau cursurile școlii elementare din oraș. Îmi petreceam timpul cu Marta, cea mai bună prietenă a mea, de aceeași vârstă cu mine, care, orfană fiind, locuia cu noi. Își pierduse tatăl în Primul Război Mondial, apoi mama și bunica ei muriseră de inimă rea. Rămăsese, așadar, în grija bunicului bătrân, dar sarcina se dovedise mult prea împovărătoare pentru el, astfel că părinții mei se oferiseră s-o ia sub aripa lor ocrotitoare. Eu și Marta am crescut practic ca două surori.

În afară de noi șapte și Marta, casa noastră găzduia deseori elevi de la internat, care nu se puteau duce acasă în vinerea de dinaintea Sabatului. În timpul săptămânii, o primeam la noi și pe o croitoreasă dintr-un sat învecinat, căci nu se cuvenea ca o fată din altă parte să locuiască singură. Ea ne-a făcut mie și mamei multe rochii frumoase. Apoi, mulți alți oaspeți ne treceau pragul vinerea seara de Sabat sau de sărbătorile evreiești, fie prieteni, fie vizitatori de la școală sau vreo familie aflată la ananghie. Din fericire, aveam o casă spațioasă, căreia tata îi adăuga an de an câte o cameră, în funcție de necesități. Sâmbăta, ne duceam în vizită la numeroasele rude din Michalovce ca să le urăm *Shabbat Shalom*.

Locuiam într-un cartier frumos, cu mulți copii, atât evrei, cât și neevrei, și alte familii numeroase. Tatăl fetei neevreice de lângă noi a făcut o poartă în gardul despărțitor al caselor pentru ca eu, Marta și fiica lui să ne jucăm nestingherite în grădini. Împreună cu alte fete din cartier, cântam, dansam și ne jucam cât era ziua de lungă. Uneori, ni se alăturau și băieții.

Îmi plăcea la școală și aveam rezultate bune la învățătură. Le dădeam uneori lecții și colegilor mei, printre care și fiului primarului. Nu era un elev silitor, dar am devenit prieteni buni și l-am ajutat să se concentreze mai bine la ore. La un moment dat, am pregătit amândoi un discurs pe care urma să-l ținem cu ocazia zilei de naștere a președintelui Cehoslovaciei, Tomáš Garrigue Masaryk, în fața întregului oraș și primarul a fost foarte mândru să-și vadă fiul într-o asemenea postură.

Duceam o viață frumoasă, bucurându-ne de libertate, siguranță și belșug.

Tata era extrem de mândru de sorginea lui evreiască. În locul tradiționalelor basme pentru copii, spuse la culcare, el ne depăna povești din istoria iudaică. Acestea au sădit în sufletul meu pasiunea pentru sionism, care a prins aripi în anii adolescenței sub amprenta învățăturilor unui dascăl polonezo-evreu sosit de curând la școală.

În perioada aceea, nu cunoșteam nici boabă de ebraică, iar într-o zi m-am întors acasă, spunându-i tatei:

— A venit un profesor drăguț la școală, care ne-a învățat să spunem *Lo sham*.

— Cred că mai degrabă a spus *Shalom*, mi-a răspuns tata râzând.

— Da, da, am încuviințat eu. *Shalom*.

După ore, dascălul nostru ținea cursuri de teatru și canto, înfățișându-ne, în cele din urmă, un soi de club sionist pentru tineri, cunoscut sub numele de *mo'adon*. Mi-a plăcut atât de mult, încât m-am implicat în acest proiect cu trup și suflet. Cum entuziasmul meu devenea tot mai debordant, mi s-a încredințat în curând rolul de

IBRIS | We know books
menahélet, lider sau organizator de activități pentru copii mici. Era rândul meu să le spun acestor copii povești din istoria iudaică, împărtășindu-le în același timp ideea că noi, evreii, vom avea într-o bună zi patria noastră. Am devenit, în cele din urmă, *menahélet* pentru copii mai mari, apoi pentru toți cei din *mo'adon*.

Am aflat în curând că, atunci când o organizație îți descoperă entuziasmul și aptitudinile, este dornică să ți le exploateze la maximum. M-am implicat în activitățile mișcării sioniste de tineret Hașomer Hațair, un „batalion” de cercetași evrei, susținând operațiunile de strângere de fonduri organizate de asociațiile Keren Hayesod și Keren Kayemeth LeIsrael, menite să-i ajute pe evrei să se stabilească în viitorul stat Israel.

Mi-am descoperit aptitudinile organizatorice și am aflat că nu-mi lipsea *chutzpah*-ul (îndrăzneala) când trebuia să cer ajutorul oamenilor mai în vârstă decât mine. Pe când eram încă adolescentă, m-am dus în Trenčín, un oraș aflat la 400 de kilometri depărtare, în vestul Slovaciei, ca să înființez o ramură a organizației Hașomer Hațair. Acolo m-am întâlnit cu trei consilieri locali. Nu erau evrei, așa că le-am spus că voiam să înființez o nouă asociație de cercetași pentru comunitate. Le-am sugerat organizarea unui eveniment de strângere de fonduri, unde sumele propuse ca donație aveau să fie prezentate pe un panou. Oamenii urmau să primească o piuneză, cu numele lor atașat de ea, iar în deschiderea evenimentului, fiecare participant avea să înfigă piuneza în cadranul cu donația pe care dorea s-o facă. Consilierii au fost impresionați de ideea mea și au oferit, la rândul lor, donații generoase. Era un lucru extrem de important, căci puteam să mă duc astfel la membrii comunității evreiești din oraș și să le înfățișez sumele generoase, donate de edilii locali. Pentru că evreii se simțeau obligați să doneze sume mai mari, am reușit să obțin contribuții importante.

Am colaborat cu un meșter și un fierar pentru crearea panoului și a piunezelor. Meșterul și ucenicii săi au pus chiar și emblema asociației noastre pe panou. Evenimentul s-a bucurat de un succes răsunător, dând naștere unei noi ramuri de cercetași.

Am organizat, de asemenea, multe petreceri de Purim și Hanuka, cât și baluri destinate strângerilor de fonduri. În timpul unui bal, pe când aveam 16 sau 17 ani, un domn m-a invitat la dans. I-am spus că nu dansez. Era adevărat, fiindcă cei din Hașomer Hațair dansau doar *horah* – o variantă evreiască a dansului tradițional din Europa de Est, unde dansatorii se prind de mână într-un cerc mare. Bărbatul l-a abordat pe liderul organizației pentru care strângeam banii și i-a spus că avea să facă o donație dacă acceptam să dansez cu el. L-am refuzat în continuare, susținând că nu dansez cu oricine. Omul a continuat să mărească suma, determinându-l, în cele din urmă, pe liderul organizației să-mi spună: „Donează o sumă generoasă doar pentru un dans cu tine. Ce-ai de pierdut dacă i-l oferi?” Și am acceptat. A fost un dans costisitor pentru el.

Când am împlinit 17 ani, am participat la cursurile de pregătire (*hakhshara*) pentru tinerii sioniști. Scopul era să învățăm anumite îndeletniciri manuale, necesare în Palestina, în special în kibbutzuri¹. Am plecat la Bratislava, cel mai mare oraș din Slovacia, și am lucrat într-o fabrică de parchet. Era deținută de un evreu pe nume Wolf, dar, dintr-un motiv sau altul, eram singura evreică din fabrică. Am îndurat un timp hărțuielile celor din jur, inițial pentru că purtam haine frumoase în locul salopetelor de muncă. Hărțuielile au continuat și după ce am început să port haine de lucru. Însă discreția, tenacitatea și munca asiduă m-au ajutat să merg mai departe.

¹ Colectivitate agrară în Israel (n. red.).

Ca majoritatea adolescentelor, și eu purtam cu tata dezbateri aprinse. În general, despre sionism. În acele vremuri, membrii congregației evreiești religioase Yiddishe Gemeinde considerau mișcarea sionistă drept o formă de naționalism sectar, care n-avea nicio legătură cu religia iudaică. Naționalismul din Europa declanșase deja Primul Război Mondial și părea să clocotească acum din nou. Deși tata susținea cauza sionistă, o privea cu o oarecare prudență, sfătuindu-mă să n-o îmbrățișez cu atâta ardoare. Eu aveam, firește, o cu totul altă părere. „E important să muncim, să ne organizăm și să mergem în Palestina. Când statul nostru se va înființa, cineva trebuie să fie acolo.” Dezbaterile noastre erau intense și uneori cam aprige, dar, din fericire, eram suficient de inteligenți amândoi ca să ne respectăm părerile.

Activitățile din cadrul mișcării sioniste nu erau însă îndeajuns ca să-mi capteze întreaga energie. În timpul unei vacanțe de vară, pe când aveam 16 sau 17 ani, m-am gândit, împreună cu Marta, că Michalovce avea nevoie de o grădiniță unde copiii puteau petrece timpul cu folos în perioada lungă a vacanțelor. Cum nu aveam nici bani, nici un loc anume unde să înființăm mica noastră afacere, am abordat-o pe Gleich Mamma, o autoritate în orașelul nostru. Gleich Mamma se implica în orice proiect cu entuziasm, ca o mătușă dornică să-i adopte pe toți copiii din oraș. Avea și relațiile necesare ca să pună lucrurile în mișcare. Cunoștea un cuplu ce avea să se căsătorească peste trei luni, dar în acest răstimp casa pe care o cumpăraseră viitorii miri stătea goală. Era perfectă pentru proiectul nostru, deoarece grădina nu era încă finalizată, lucru care ne permitea să creăm un loc de joacă pentru copii dintr-o groapă de nisip.

Proprietarul casei era tâmplar, astfel că Gleich Mamma l-a rugat să ne facă niște măsuțe cu scăunele. Apoi, cu ajutorul ei, am abordat magazinele locale și